

Горінов П. В.

УДК 342.95(045)

П. В. Горінов,
аспірант

ВИЗНАЧЕННЯ ГАРАНТІЙ НЕЗАЛЕЖНОСТІ СУДДІ ІЗ ВРАХУВАННЯМ ПРАВОВИХ ПОЗИЦІЙ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Національний авіаційний університет
проспект Космонавта Комарова, 1, 03058, Київ, Україна
E-mail: post@nau.edu.ua

Мета: визначення гарантій незалежності судді із врахуванням правових позицій Європейського суду з прав людини. **Методи дослідження:** загальнонаукові та спеціальні методи – епістемологічний, порівняльно-історичний, соціологічний та герменевтичний. **Результати:** визначено науковий підхід щодо визначення сутності гарантій незалежності суддів. Обґрунтовано необхідність застосування системного підходу до визначення гарантій незалежності судді, що впливає з розуміння незалежності судді та взаємозв'язку судової влади, суду і судді. Сформовано класифікацію зазначених гарантій. **Обговорення:** проблема визначення системи гарантій незалежності суддів у рамках конституційного та адміністративного права, сучасна проблематика щодо відображення у рішеннях Європейського суду з прав людини гарантій незалежності суддів.

Ключові слова: незалежність суддів; гарантії незалежності суддів; загальні гарантії; спеціальні гарантії; Європейський суд з прав людини; Європейська конвенція з прав людини; судовою владою; організація судової системи; матеріальні гарантії; процесуальні гарантії.

Постановка проблеми та її актуальність.

Одним із напрямків реформування судової системи виступає гарантування незалежності суддів як одна з умов здійснення правосуддя на рівні, що відповідає демократичним основам належного захисту прав і свобод людини і громадянина. Із внесенням змін до Конституції України щодо правосуддя [1], затвердженням Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015 – 2020 роки [2] питання гарантування незалежності суддів набуває особливого значення як здобуток демократії, закріплений у міжнародних актах, зокрема – Європейській хартії про статус суддів, Рекомендації № R (94) 12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо незалежності, дієвості та ролі суддів, Основних принципах незалежності судових органів, що схвалені резолюціями 40/32 та 40/146 Генеральної Асамблеї ООН від 29 листопада та 13 грудня 1985 року та інших.

У п. 9 Висновку № 3 (2002) Консультативної ради європейських суддів до уваги Коміте-

ту Міністрів Ради Європи щодо принципів та правил, які регулюють професійну поведінку суддів, зокрема, питання етики, несумісної поведінки та безсторонності, п. 10 Висновку № 18 (2015) Консультативної ради європейських суддів «Позиція судової влади та її відносини з іншими гілками державної влади в умовах сучасної демократії» вказано мету надання суддям незалежності – в інтересах принципу верховенства права, справедливості; зазначено про роль незалежності суддів як засобу забезпечення їх неупередженості та передумови гарантії рівності усіх громадян (та інших гілок влади) перед судом [3; 4].

Чинним законодавством закріплено обов'язок держави виконувати рішення та застосовувати практику Європейського суду з прав людини [5], а ч. 12 ст. 109 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 р. № 1402-VIII прямо передбачено, що «У разі якщо рішенням Європейського суду з прав людини встановлені факти, які можуть бути підставою для застосування дисциплінарного стягнення до судді, зазначений строк обраховується з дня набуття таким рішенням

ням Європейського суду з прав людини статусу остаточного» [6].

Аналіз досліджень і публікацій. Визначення системи гарантій незалежності суддів є не тільки суто теоретичним завданням, вирішенню якого були присвячені роботи багатьох дослідників проблем розвитку конституційного та адміністративного права, вдосконалення організації судових і правоохоронних органів: І.С. Марочкін, Л.М. Москвич, І.В. Назаров, Ю.О. Ремськова, С.В. Прилуцький, Л.І. Петрухін та інші. Постійна увага вчених до зазначеної проблеми обумовлена необхідністю формування судової системи у відповідності міжнародним стандартам, забезпечення дієвості реалізації функції правосуддя щодо захисту. Разом із тим, сучасна проблематика щодо відображення у рішеннях Європейського суду з прав людини гарантій незалежності суддів ще не потребує окремого наукового аналізу.

Мета статті полягає у визначенні гарантій незалежності судді із врахуванням правових позицій Європейського суду з прав людини.

Виклад основного матеріалу. Узагальнення практики Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) дозволяє виділити ключові положення гарантування незалежності суддів. Насамперед, вказане стосується гарантій, які виключають тиск на роботу суду ззовні. ЄСПЛ вказано, що з цією метою необхідно захистити суддів від звільнення до завершення строку їх повноважень, а також забезпечити недопущення фактів отримання суддею інструкцій з боку виконавчої влади. ЄСПЛ підкреслено необхідність врахування як сприймаються дії суду суспільством та представленими у суді сторонами [7, с. 14-15].

Зазначені положення щодо узагальнення правових позицій ЄСПЛ сформульовані І.Б. Михайловською, спираючись на результати аналізу конкретних судових рішень. При цьому вчена підкреслює, що ЄСПЛ не формулює висновків, які стосуються загальних принципів організації судової влади у певній державі. Презентовані узагальнені правові позиції ЄСПЛ виділені, виходячи з конкретних випадків, у яких судові рішення оспоровались заявниками [7, с. 15].

У контексті визначення системи гарантій незалежності суддів в Україні в умовах судової

реформи наведені теоретико-правові положення щодо незалежності суддів, виходячи з практики ЄСПЛ перспективні для подальшого наукового опрацювання, оскільки сформовані, виходячи з конкретних судових справ, рішення яких має значення не тільки для особи, яка звертається до ЄСПЛ, але відображають найбільш складні, суспільно значимі проблеми, рішення яких має значення для утвердження демократії і справедливого суду у кожній державі.

Аналізуючи проблему визначення гарантій незалежності суддів, побудови системи таких гарантій, слід враховувати необхідність забезпечення балансу між різними гілками влади. Незалежність судової влади не означає її відокремлення від державної влади, але підкреслює її особливий конституційно-правовий статус, що визначає наявність гарантій незалежності, відповідних такому статусу і таких, які дозволяють реалізувати історично і державно визначену, конституційно закріплену функцію правосуддя.

Незалежність судді впливає з незалежності судової влади, проте не означає автономного характеру незалежності при здійсненні правосуддя.

У контексті формування гарантій незалежності суддів дана теза трансформується у гарантії належної процедури кадрового призначення судді. ЄСПЛ у цьому сенсі вказує на те, що поставити під сумнів незалежність судді з точки зору процедури його призначення можливо тільки у тому випадку, якщо практика призначення в цілому незадовільна або на формування складу суду, який веде справу, вплинули недопустимі мотиви [7, с. 14].

Наведена вище правова позиція ЄСПЛ дозволяє виділити гарантії незалежності суду і гарантії незалежності судді у взаємозв'язку із незалежністю судової влади. Про гарантії незалежності суду при здійсненні правосуддя слід вказувати у тому випадку, коли формуються і діють запобіжники впливу на результат судового процесу. Стосовно гарантій судді – слід вказувати, насамперед, про належну процедуру відбору суддів до суддівського корпусу, а також процедури вибору судді для розгляду справи.

У наукових дослідженнях презентовано підхід щодо виділення загальних гарантій незалежності судді. Цей підхід обстоювали Т.В. Галайденко, І.В. Камінська, Р.В. Сінельнік, В.В. Щедрін. Проте, зміст загальних гарантій вказані вчені розкрива-

ють по-різному. У контексті правових позицій ЄСПЛ найбільш дотичним є підхід Р.В. Сінельніка та В.В. Щедріна. Вчені вказували критерії виділення видів нормативно-правових гарантій незалежності – їх ієрархія та сфера дії. За такими критеріями були виділені загально-правові гарантії (конституційно-правові) та інституційні гарантії (галузеві) [8, с. 38-39].

Запропонована Р.В. Сінельником та В.В. Щедриним система гарантій незалежності суддів побудована на основі визнання ієрархії побудови системи законодавства та визнання пріоритетів конституційно-правового регулювання. За таким підходом встановлення процедур застосування відповідних гарантій має бути здійснене із врахуванням системного підходу та адміністративно-правової природи відповідних процедур.

Аналогічні зауваження можна віднести до підходу І.В. Каменської, яка пропонує систематизувати відповідні гарантії за формами нормативного закріплення та функціональним призначенням. За формами нормативного закріплення вченою виділено міжнародно-правові, конституційні, міжгалузеві та підзаконні гарантії. За функціональним призначенням – інституціональні, функціональні (процесуальні), особисті. Також нею запропоновано такі гарантії як міжнародні, політичні, економічні, соціальні, ідеологічні [9, с. 132, 136].

Отже, виходячи з правових позицій ЄСПЛ стосовно гарантій незалежності судді, можна вказати про доцільність виділення загальних і спеціальних гарантій. Загальні гарантії незалежності формуються на засадах забезпечення незалежності судової влади та незалежності суду. Спеціальні гарантії стосуються безпосередньо судді як особи, яка здійснює правосуддя у конкретній справі. Загальні гарантії визначені конституційно-правовим статусом судової влади і суду, а спеціальні гарантії пов'язані із конституційно-правовим статусом судді, його процесуальною компетенцією та процедурами кадрових призначень, пов'язаних із набуттям статусу судді та здійсненням суддею правосуддя. Тож можна перебачити, виділення у структурі спеціальних гарантій матеріальних і процесуальних гарантій. Матеріальні – пов'язані із набуттям статусу судді, а проце-

суальні – із гарантіями належного здійснення правосуддя.

Із існуванням процесуальних гарантій незалежності суддів безпосередньо пов'язана проблема формування належної правової процедури розгляду справ у судах, у якій із врахуванням галузевої належності таких процедур можна виділити певні особливості, відповідно змісту і характеру процесуальних правовідносин, у межах яких застосовується правова процедура.

Так, В.В. Карпунцов наводить підхід Ю.В. Циганюк щодо наступних вимог до належної правової процедури: відповідність чинним міжнародним стандартам; не повинна порушувати права та свободи особи, суперечити інтересам суспільства і держави; в її межах не повинен застосовуватися необґрунтований процесуальний примус; у ній не повинно бути підстав для скасування або зміни процесуального рішення [10, с. 81-82].

Висновки. Таким чином, про гарантії незалежності судді необхідно вказувати не у елементному, а у системному значенні – тобто як про систему гарантій. Застосування системного підходу до визначення гарантій незалежності судді впливає з розуміння незалежності судді та взаємозв'язку судової влади, суду і судді. Систему гарантій незалежності судді складають загальні і спеціальні гарантії. Існування загальних гарантій впливає зі ст. 124 Конституції України, в якій закріплено, що правосуддя в Україні здійснюють виключно суди. Встановлено вимогу не допустити делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами (ч.ч. 1, 2 ст. 124 Конституції України). Конституційно-правовою основою загальних гарантій незалежності судді є конституційна формула щодо гарантування Конституцією і законами України незалежності і недоторканності судді, заборона впливу на суддю у будь-який спосіб (ч.ч. 1, 2 ст. 126). До спеціальних гарантій незалежності суддів, виходячи з правових позицій ЄСПЛ, доцільно віднести матеріальні та процесуальні гарантії. Матеріальні спеціальні гарантії пов'язані із формуванням суддівського корпусу, здійсненням відповідних процедур як належних. Процесуальні гарантії незалежності стосуються існування належної правової процедури розгляду і вирішення суддею справи, прийняттям правосудного рішення.

Література

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами, відповідно Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02.06.2016 № 1401-VIII). <https://doi.org/10.33498/loou-2018-10-198>

2. Про Стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки: Указ Президента України від 20 травня 2015 р. № 276/2015. *Офіційний вісник України*. 2015. № 41. Ст. 1267.

3. Висновок № 3 (2002) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо принципів та правил, які регулюють професійну поведінку суддів, зокрема, питання етики, несумісної поведінки та безсторонності. URL: Інформаційно-аналітична база «Ліга-закон» станом на 16.12.2018.

4. Висновок № 18 (2015) Консультативної ради європейських суддів «Позиція судової влади та її відносини з іншими гілками державної влади в умовах сучасної демократії». URL: Інформаційно-аналітична база «Ліга-закон» станом на 16.12.2018.

5. Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23 лютого 2006 р. № 3477-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 30. Ст. 260. <https://doi.org/10.33498/loou-2018-02-170>

6. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 2 червня 2016 р. № 1402-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 31. Ст. 545.

7. Михайловская И.Б. Суды и судьи: независимость и управляемость. Москва: Проспект, 2013. 128 с.

8. Сінельник Р.В., Щедрін В.В. Нормативно-правові гарантії незалежності суддів в Україні: загальна характеристика. Дослідження проблем права в Україні очима молодих вчених: всеукр. наук.-практ. конф., Запоріжжя, 24 квіт. 2015 р.: тез. допов. / ред. Т.О. Коломоець. Запоріжжя, 2015. 134 с.

9. Камінська І.В. Гарантії незалежності суддів в Україні: поняття та класифікація. *Вісник господарського судочинства*. 2013. № 6. С. 129-137.

10. Карпунцов В.В. Процесуальна компетенція органів прокуратури України: адміністративно-правовий аспект: монографія. Київ: Логос, 2018. 376 с.

References

1. Konstytucija Ukrai'ny vid 28 chervnja 1996 r. № 254k/96-VR. *Vidomosti Verhovnoi' Rady Ukrai'ny*. 1996. № 30. St. 141 (zi zminamy, vidpovidno Zakonu Ukrai'ny «Pro vnesennja zmin do Konstytucii' Ukrai'ny (shhodo pravossuddja)» vid 02.06.2016 № 1401-VIII).

2. Pro Strategiju reformuvannja sudoustroju, sudochynstva ta sumizhnyh pravovyh instytutiv na 2015-2020 roky: Ukaz Prezydenta Ukrai'ny vid 20 travnja 2015 r. № 276/2015. *Oficijnyj visnyk Ukrai'ny*. 2015. № 41. St. 1267.

3. Vysnovok № 3 (2002) Konsul'tatyvnoi' rady jevropejs'kyh suddiv do uvagy Komitetu Ministriv Rady Jevropy shhodo pryncypiv ta pravyl, jaki regulujut' profesijnu povedinku suddiv, zokrema, pytannja etyky, nesumisnoi' povedinky ta bezstoronnosti. URL: Informacijno-analitychna baza «Liga-zakon» stanom na 16.12.2018.

4. Vysnovok № 18 (2015) Konsul'tatyvnoi' rady jevropejs'kyh suddiv «Pozycja sudovoi' vlady ta i'i' vidnosyny z inshymy gilkami derzhavnoi' vlady v umovah suchasnoi' demokratii». URL: Informacijno-analitychna baza «Liga-zakon» stanom na 16.12.2018.

5. Pro vykonannja rishen' ta zastosuvannja praktyky Jevropejs'kogo sudu z prav ljudyny: Zakon Ukrai'ny vid 23 ljutogo 2006 r. № 3477-IV. *Vidomosti Verhovnoi' Rady Ukrai'ny*. 2006. № 30. St. 260.

6. Pro sudoustrij i status suddiv: Zakon Ukrai'ny vid 2 chervnja 2016 r. № 1402-VIII. *Vidomosti Verhovnoi' Rady Ukrai'ny*. 2016. № 31. St. 545.

7. Mihajlovskaja I.B. Sudy i sud'i: nezavisimost' i upravljaemost'. Moskva: Prospekt, 2013. 128 s.

8. Sinjel'nik R.V., Shhedrin V.V. Normatyvno-pravovi garantii' nezalezhnosti suddiv v Ukrai'ni: zagal'na harakterystyka. Doslidzhennja problem prava v Ukrai'ni ochyma molodyh vchenyh: vseukr. nauk.-prakt. konf., Zaporizhzhja, 24 kvit. 2015 r.: tez. dopov. / red. T.O. Kolomojec'. Zaporizhzhja, 2015. 134 s.

9. Kamins'ka I.V. Garantii' nezalezhnosti suddiv v Ukraïni: ponjattja ta klasyfikacija. *Visnyk gospodars'kogo sudochynstva*. 2013. № 6. S. 129-137.

10. Karpuncov V.V. Procesual'na kompetencija organiv prokuratury Ukraïny: administratyvno-pravovyj aspekt: monografija. Kyïv: Logos, 2018. 376 s.

P. Gorinov

DETERMINING THE WARRANTIES OF THE JUDGE OF INDEPENDENCE TOWARDS THE LEGAL POSITIONS OF THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

National Aviation University
Kosmonavta Komarova Avenue, 1, 03058, Kyiv, Ukraine
E-mail: post@nau.edu.ua

Purpose: definition of guarantees of the independence of a judge, taking into account the legal position of the European Court of Human Rights. **Methods of research:** general scientific and special methods - epistemological, comparative-historical, sociological and hermeneutical. **Results:** a scientific approach was adopted to determine the essence of the guarantees of the independence of judges. The necessity of applying a system approach to determining the guarantees of independence of a judge, which follows from the understanding of the judge's independence and the relationship between the judiciary, the court and the judge, is substantiated. The classification of these guarantees is formed. **Discussion:** the problem of determining the system of guarantees of the independence of judges within the framework of constitutional and administrative law, modern issues regarding the guarantees of independence of judges in the decisions of the European Court of Human Rights.

The article is devoted to the definition of guarantees of independence of judges, taking into account the legal positions of the European Court of Human Rights. The necessity of providing a system of guarantees of the independence of a judge, which includes general and special guarantees, is proved. The constitutional and legal basis for the general guarantees of the independence of a judge is the constitutional formula for guaranteeing the independence and immunity of a judge by the Constitution and laws of Ukraine, and the prohibition of any influence on a judge (ch. 1, 2 st. 126). Special guarantees of the independence of judges, based on the legal position of the ECHR, include material and procedural guarantees. The latter relates to the formation of a proper legal procedure for review and resolution of cases in the courts, the adoption of a justice decision.

It is substantiated that the guarantees of independence of a judge should be indicated not in the elemental, but in the systemic meaning, that is, as a guarantee system. It is determined that the application of a system approach to determining the guarantees of independence of a judge derives from an understanding of the independence of the judge and the relationship between the judiciary, the court and the judge. It is proved that the system of guarantees of the independence of the judge constitutes general and special guarantees. The existence of general guarantees is due to the fact that the courts in Ukraine carry out exclusively courts. The existence of general guarantees is due to the fact that the courts in Ukraine carry out exclusively courts. Special guarantees of the independence of judges, based on the legal position of the ECHR, include material and procedural guarantees. Material special guarantees are related to the formation of the judiciary, the implementation of appropriate procedures.

Keywords: independence of judges; guarantees of independence of judges; general warranties; special warranties; European Court of Human Rights; European Convention on Human Rights; judiciary; organization of the judicial system; material warranties; procedural guarantees.